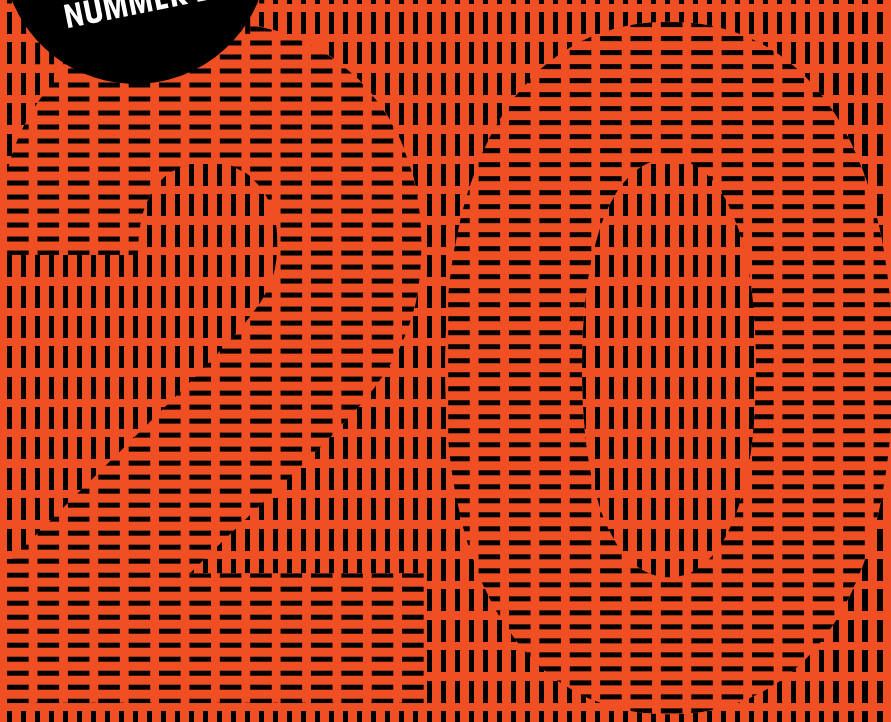

**VAN EESTEREN
GESPREK
NUMMER 20**

HERGEBRUIK VAN HET

RELIGIEUS ERFGOED

IN DE WESTELIJKE TUINSTEDEN

■ VERSLAG VAN EESTERENGESPREK #20

'HERGEBRUIK VAN HET RELIGIEUS ERFGOED IN DE WESTELIJKE TUINSTEDEN'

Het laatste Van Eesterengesprek van 2012, op 12 december, vindt plaats op locatie: de Catharinakerk in Slotermeer. Voor velen een unieke kans om de religieuze wereld te ontdekken áchter de gesloten deuren van deze bakstenen kolos. Eenmaal binnen is - toepasselijk - het hergebruik van religieus erfgoed in de Westelijke Tuinsteden onderwerp van gesprek. Actueel thema; een groeiend aantal kerken komt leeg te staan. Jasmin Šporer, erfgoeddeskundige en werkzaam bij Stadsdeel Nieuw-West, heeft onderzoek gedaan naar 'De kerken in Slotermeer' en plaatst het kerkgebouw in de context. Ook wijdt hij uit over de kerkelijke architectuur. Hans Berger en Jo Barnett van Berger Barnett Architecten gaan vervolgens in op het cultuurhistorische onderzoek naar het complex en diens herbestemming.

■ WIJKGEDACHTE

Het Catharinacomplex bevindt zich aan de rand van Slotermeer, gelegen tussen de modernistische strokenbouw en de Haarlemmerweg in. Tuinstad Slotermeer wordt eind jaren '40, begin jaren '50 aangelegd als eerste van de Westelijke Tuinsteden, de nieuwe uitbreiding van Amsterdam. Aan het

stedenbouwkundig plan van de tuinsteden ligt het Algemeen Uitbreidingsplan (1935) ten grondslag, een ontwerp van Cornelis van Eesteren. Het stedenbouwkundig plan van Slotermeer is na de Tweede Wereldoorlog verder uitgewerkt met drie ontwerpprincipes als voorbeeld; het Engelse 'Garden Cities of To-Morrow' (1902); het Amerikaanse 'the neighbourhood-unit' (1929) en van Cornelis van Eesteren zelf: 'De organische woonwijk in open bebouwing' (1932). Allen zijn reacties op de ongeplande en chaotische wijken, die eind 19e eeuw sociaal verval in de hand werkten. Van Eesteren en zijn tijdgenoten zagen graag dat de frisse nieuwe wijken het sociaal cultureel-leven zou verbeteren. De wijkgedachte zou naar hun mening de vorming en ontplooiing van een hechte gemeenschap vervorderen, volgens de ruimtelijke hiërarchie woning-buurt-wijk-stadsdeel-stad. De kerken en scholen hebben binnen deze wijkgedachte een zeer belangrijke rol, soms zijn de gebouwen ook samen opgenomen in één complex. Zoals bij het Catharinacomplex het geval.

■ AANWEZIGE KERKEN IN SLOTERMEER

Nef als in het ontwerp 'De organische woonwijk in open bebouwing' wordt de wijk Sloterveer door twee groenstroken verdeeld in een aantal rechthoeken. Aan deze groene strook zijn vijf kerkgebouwen geplaatst: de Kandelaar, de Hoeksteen, de Lourdeskerk, de Olijftak en de Catharinakerk. Zo doorbreken ze de vrij eenzonige huizenreeksen. En al zijn ze niet bijzonder hoog, toch steken ze uit boven de omliggende lage eengezinshuizen. De nadrukkelijke aanwezigheid in de buurt wordt vergroot doordat de gebouwen op kruispunten, buurtgrenzen en hoofdgroenstroken zijn geplaatst, met voor de ingang groene of verharde pleinen of groenstroken.

■ VERKLEINDE AFSTAND IN DE VROEGCHRISTELIJKE BASILICA

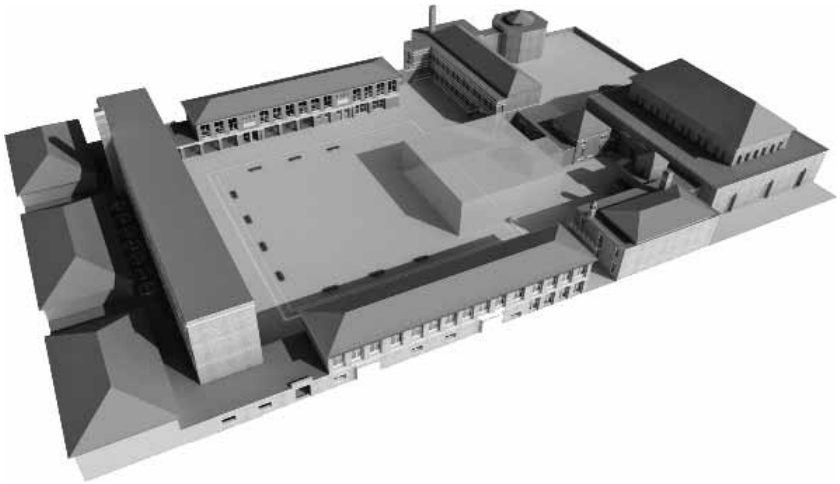
Om de steeds groeiende kloof tussen het volk en de katholieke geestelijkheid eind 19e, begin 20e eeuw terug te gaan en een actieve deelname door de gelovigen aan de mis te stimuleren veranderd in deze periode de typologie van (Rooms-) katholieke kerken. De afstand tussen de gelovigen en de geestelijken wordt verkleind door een korter en breder middenschip, gericht naar het altaar. Het zijn overzichtelijke en compacte ruimten die hoorbaarheid en zichtbaarheid vergroten. De vroegchristelijke basilica dient als voorbeeld dat allerlei symbolische verwijzingen kent. Onder andere het oerchristendom en zijn architectonische armoede, de belichaming van de traditie van de Rooms-katholieke Kerk en de kerstening van het maagdelijk nieuwe land (hierbij wordt de wederopbouwperiode vergeleken met de vroegchristelijke periode). Ook heeft de schaarste aan bouwmaterialen om financiële redenen een rol gespeeld, de sobere robuuste kerkgebouwen zijn relatief goedkoop.

■ BOSSCHE SCHOOL EN HET CATHARINACOMPLEX

Na de Tweede Wereldoorlog is een uiting van deze ontwikkeling de Bossche School, een opleiding bedoeld om architecten te begeleiden bij de kerkelijke wederopbouw in voornamelijk het zuiden van het land. Een belangrijk kenmerk van de stijl is de sobere vormgeving, het gebruik van gangbare bouwmaterialen in Nederland zoals beton, baksteen en hout. Kerken zijn vaak driebeukige basilieken, met wederom de vroegchristelijke basilica als voorbeeld. De verhoudingen zijn bepaald door het zogeheten plastisch getal: een speciale verhouding waarmee een hele reeks van met elkaar verbonden verhoudingen samenhangt. Het Catharinacomplex is een van de weinige voorbeelden van de Bossche school noordelijk van de rivieren.

De kerk en twee scholen zijn gegroepeerd rondom een binnenhof met een galerij, geïnspireerd op de kloostertypologie en een Italiaans dorpje. Het complex is vanaf 1954 gebouwd naar ontwerp van de architecten A. Evers en O.J.M. Sarlemijn, aanhangers van de Bossche School. De plattegrond toont een samensmelting van twee kerkelijke oertypen: de langgerekte driebeukige basiliek en de centraal-bouw door de zijbeuken die rond doorlopen aan de kopse einden. De traditionele architectuur met ronde bogen boven de deuren en detaillering is overigens een tegenhanger van het functionalisme en modernisme, waarbinnen het overgrote deel van Slotermeer is ontworpen.

■ DE TRANSFORMATIE VAN HET CATHARINACOMPLEX

Het is uniek dat het Catharinacomplex, inmiddels gemeentelijk monument, min of meer de oorspronkelijke functie heeft. Maar het complex staat een nieuwe toekomst te wachten. Hans Berger en Jo Barnett van Berger Barnett Architecten hebben de cultuurhistorie en mogelijke herbestemming onderzocht. De Syrisch Orthodoxe kerk St Sharbil, gebruiker sinds 1993, kampt met een nijpend ruimtekort. En de basisschool St Henricus wil zich verbreden tot een 'brede basisschool', dat meer dan alleen directe onderwijsvoorzieningen aan de buurt biedt. Om fragmentatie tegen te gaan wordt naar het complex als geheel gekeken, met als

resultaat een stedenbouwkundig plan van eisen met randvoorwaarden die voor het gehele complex als raamwerk voor de toekomst dient.

Het kerkgebouw mist een goed functionerende ontmoetingsruimte, de kelder volstaat niet. Een uitbreiding kan gesitueerd worden op het binnenhof, waar het nooit gerealiseerde zusterklooster was gepland. Om de school te laten voldoen aan hedendaagse eisen moet het gebouw worden aangepast en gerestaureerd. Bijvoorbeeld meer ruimte voor lokalen, ondersteunende functies en betere routing. De dichtgezette openingen in de galerijen terugbrengen in oorspronkelijke staat, door de schotten te vervangen voor transparant glas. En latere toevoegingen, die oorspronkelijke details hebben doen verdwijnen, terugdraaien. Allen oplossingen die recht doen aan de oorspronkelijke architectuur. Hiernaast zorgt momenteel de gesloten stedenbouwkundige en architectonische opzet aan de ene kant voor beslotenheid, aan de andere kant ervaart de buurt het gebouw als gesloten en donker. Bij een mogelijke verandering van functies kan meer openheid naar de buurt worden bewerkstelligd. Berger Barnett Architecten laat de kansen van het Catharinacomplex zien en biedt een plan voor de toekomst, wat voor een nieuw leven het complex vervolgens tegemoet gaat zal de toekomst uitwijzen. Het architectenbureau werkt bovendien aan een update van hun publicatie over het complex. En aan een expositie, eind 2013 te zien in het Van Eesterenmuseum.

■ LINKS

MEER LEZEN

Nanne Kooft en Ineke Teijmant, 'Kerken en kindewagens. 50 Jaar Westelijke Tuinsteden', in: Ons Amsterdam, mei 2011 (nr. 5)

Jeroen Schilt, 'De organische woonwijk in open bebouwing' in: Jaarboek Cuypersgenootschap, Rotterdam 2001

Op www.geheugenvanwest.nl (persoonlijke) verhalen over kerken in Sloterveer
Publicatie en meer informatie over het Catharinacomplex via www.bergerbarnett.nl

■ COLOFON

Tekst: Victorien Koningsberger

Beeld: Jasmin Šporer, Berger Barnett Architecten, Maartje Meesterberends

Vormgeving: anoukjohanson.nl

■ VAN EESTERENMUSEUM

BURGEMEESTER DE VLUFTLAAN 125 | AMSTERDAM

WWW.VANEESTERENMUSEUM.NL

INFO@VANEESTERENMUSEUM.NL

